

LEVEN LANG LEREN PROGRAMMA

ALGEMENE OPROEP TOT HET INDIENEN VAN VOORSTELLEN 2008-2010

ACTUALISERING – STRATEGISCHE PRIORITEITEN

INHOUD

AANWIJZINGEN VOOR HET GEBRUIK VAN DIT DOCUMENT	3
INLEIDING - ALGEMENE BELEIDSCONTEXT	4
INLEIDING - ALGEMENE EN SPECIFIEKE DOELSTELLINGEN VAN HET PROGRAMMA.....	6
HOOFDSTUK 1 - SECTORALE PROGRAMMA'S	7
1. Comenius – Schoolonderwijs.....	7
1.1. Mobiliteit en partnerschappen.....	8
1.2. Multilaterale projecten	8
1.2.1. Prioriteit 1: Verbeteren van vaardigheden op het gebied van leermotivatie en leren leren.....	8
1.2.2. Prioriteit 2: De ontwikkeling van een pakket aan benaderingen met betrekking tot onderwijzen en leren ter ondersteuning van "transversale" kerncompetenties.....	9
1.2.3. Prioriteit 3: Schoolmanagement.....	9
1.2.4. Prioriteit 4: Talenonderwijs en taalkundige verscheidenheid	9
1.2.5. Prioriteit 5: Beter lezen en schrijven.....	10
1.2.6. Prioriteit 6: Digitale onderwijsinhoud en -diensten	10
1.3. Netwerken	10
1.3.1. Prioriteit 1: Ontwikkeling van een onderwijsaanbod voor het voorschoolse onderwijs en het onderwijs aan jonge kinderen	10
1.3.2. Prioriteit 2: Schoolmanagement.....	10
1.3.3. Prioriteit 3: Ondersteunen van ondernemerschap en aansluiting op het bedrijfsleven.....	11
1.3.4. Prioriteit 4: Digitale onderwijsinhoud en -diensten	11
1.3.5. Prioriteit 5: Exacte vakken aantrekkelijker maken	11
1.3.6. Prioriteit 6: Ontwikkeling van onderwijs voor leerlingen met specifieke behoefte ten behoeve van de integratie van alle jonge mensen, met name van jonge mensen met een handicap.....	11
2. Erasmus – Hoger onderwijs met inbegrip van het hoger beroepsonderwijs.....	13
2.1. Mobiliteit.....	14
2.2. Multilaterale projecten	15
2.2.1. Curriculumontwikkelingsprojecten.....	15
2.2.2. Projecten gericht op samenwerking tussen instellingen voor hoger onderwijs en het bedrijfsleven	16
2.2.3. Projecten die de moderniseringsagenda van instellingen voor hoger onderwijs ondersteunen.....	16
2.2.4. Virtuelecampusprojecten.....	17
2.3. Thematische netwerken.....	17
2.3.1. Academische netwerken.....	18
2.3.2. Structuurnetwerken	18
3. Leonardo da Vinci – Initieel en voortgezet beroepsonderwijs en -opleidingen.....	19

3.1.	Mobiliteit en partnerschappen	20
3.2.	Multilaterale projecten	20
3.2.1.	Prioriteit 1: Transparantie en erkenning van competenties en kwalificaties....	21
3.2.2.	Prioriteit 2: Ontwikkelen van de kwaliteit en aantrekkelijkheid van stelsels voor beroepsonderwijs en -opleidingen en werkwijzen	21
3.2.3.	Prioriteit 3: Ontwikkelen van vaardigheden en competenties van docenten, opleiders en begeleiders in beroepsonderwijs en -opleidingen	21
3.2.4.	Prioriteit 4: Ontwikkelen van vaardigheden die aansluiten bij de behoeften van de arbeidsmarkt	22
3.2.5.	Prioriteit 5: Verhogen van competentieniveaus van risicogroepen.....	22
3.3.	Netwerken	22
3.3.1.	ECVET-netwerken	23
3.3.2.	Stakeholdernetwerken	23
4.	Grundtvig – Volwasseneneducatie en andere leertrajecten.....	24
4.1.	Mobiliteit en partnerschappen	25
4.2.	Multilaterale projecten	25
4.2.1.	Prioriteit 1: Kerncompetenties	26
4.2.2.	Prioriteit 2: Verbetering van de kwaliteit van volwasseneneducatie	26
4.2.3.	Prioriteit 3: Verbetering van de aantrekkelijkheid en de toegankelijkheid van volwasseneneducatie	26
4.2.4.	Prioriteit 4: Verbetering van de validering van niet-formeel en informeel leren 27	
4.2.5.	Prioriteit 5: Bevordering van volwasseneneducatie voor uitgesloten burgers, burgers uit achterstandsgroepen en migranten	27
4.2.6.	Prioriteit 6: Doceren en leren op latere leeftijd; intergeneratie- en familieleren 27	
4.3.	Netwerken	27
4.3.1.	Prioriteit 1: Taalonderwijs in volwasseneneducatie.....	27
4.3.2.	Prioriteit 2: Academische netwerken in volwasseneneducatie	28
4.3.3.	Prioriteit 3: Netwerken van betrokkenen bij volwasseneneducatie	28
4.3.4.	Prioriteit 4: Validering en certificering	29
	HOOFDSTUK 2 - TRANSVERSALE PROGRAMMA	30
1.	Kernactiviteit 1- Beleidsamenwerking en -innovatie	30
1.1	Mobiliteit (Study Visits).....	30
1.2	Studies en vergelijkend onderzoek.....	31
2.	Kernactiviteit 2- Talen	32
2.1	Multilaterale projecten	32
2.2	Netwerken	33
3.	Kernactiviteit 3- ICT	34
3.1	Multilaterale projecten	34
3.2	Netwerken	35
4.	Kernactiviteit 4 - Disseminatie en benutting van resultaten	37
4.1	Multilaterale projecten	37
	HOOFDSTUK 3 - JEAN MONNET-PROGRAMMA	38
	Jean Monnet-activiteiten voor onderwijs, onderzoek en reflectie.....	38

AANWIJZINGEN VOOR HET GEBRUIK VAN DIT DOCUMENT

Dit document bevat een actualisering van de prioriteiten van de algemene oproep tot het indienen van voorstellen 2008-2010 voor het Leven Lang Leren-programma van de Gemeenschap. In dit document worden de belangrijkste onderwerpen beschreven waarvoor in het kader van de verschillende maatregelen van het programma kan worden ingeschreven. De oproep blijft grotendeels ongewijzigd, maar wel zijn er enkele aanpassingen gedaan om de ontwikkelingen in het beleidsproces te weerspiegelen en de invoering van nieuwe programma-acties in aanmerking te nemen.

De in dit document beschreven prioriteiten vormen de weerslag van de onderwerpen die op Europees niveau centraal staan bij de ontwikkeling van beleid op het gebied van onderwijs en opleiding. Voorstellen die aansluiten op deze prioriteiten maken meer kans om voor financiering geselecteerd te worden dan voorstellen van eenzelfde kwaliteit op andere gebieden.

De algemene oproep dient te worden gelezen naast de volgende documenten:

- Het besluit van het Europees Parlement en de Raad tot vaststelling van een actieprogramma levenslang leren (2007- 2013).
- De Programmagids, die een beschrijving van de acties en van de financiële en administratieve regelingen bevat.

De aandacht van de aanvragers wordt gevraagd voor het feit dat in de Programmagids een aantal nieuwe acties wordt beschreven, die in 2009 van start zullen gaan in het kader van de sectorale programma's Comenius en Grundtvig.

INLEIDING - ALGEMENE BELEIDSCONTEXT

De belangrijkste prioriteit van het Leven Lang Leren-programma is om onderwijs en opleiding meer te laten bijdragen aan het Lissabon-doel om de EU tot de meest concurrerende kenniseconomie te maken, met duurzame economische ontwikkeling, meer en betere banen en een grotere maatschappelijke cohesie. In elk deel van het programma wordt prioriteit gegeven aan maatregelen voor het verhogen van het vaardighedeniveau, het ondersteunen van de ontwikkeling en tenuitvoerlegging van samenhangende en alomvattende strategieën voor een leven lang leren en het bevorderen van innovatie en creativiteit.

In deze context worden voor 2009 de volgende prioriteitsgebieden voor acties onderscheiden:

- Ter ondersteuning van de uitvoering van het "Werkprogramma onderwijs en opleiding 2010" voor verbetering van de kwaliteit, de toegankelijkheid en de openheid van onderwijs- en opleidingsstelsels in Europa, in het bijzonder door bevordering van de samenhang tussen alle vormen en fasen van permanente educatie en scholing vanaf jonge leeftijd, en verbetering van flexibele leertrajecten, bijvoorbeeld door invoering van het Europees kwalificatiekader (EQF) en systemen voor de validering van niet-formeel en informeel leren en levenslange begeleiding.
- Ter versterking van de rol van onderwijs en opleiding binnen het Lissabon-proces op zowel Europees als nationaal niveau, niet alleen ter bevordering van het concurrentievermogen maar ook van een duurzame economische groei en maatschappelijke en sociale cohesie.
- Ter ondersteuning van creativiteit en innovatie in alle stelsels en niveaus van educatie en scholing, teneinde een succes te maken van het Europees Jaar van de creativiteit en innovatie (2009).
- Ter uitvoering van strategieën voor een leven lang leren om een grotere doelmatigheid en gelijke kansen¹ te bereiken, met name door middel van acties om het aantal vroegtijdige schoolverlaters en schoolverlaters met lage basisvaardigheden terug te dringen, om de economische en sociale integratie van migranten te stimuleren, om sociaaleconomische achterstanden aan te pakken, om de vroegtijdige verwerving van kerncompetenties en duurzame financiering te ondersteunen en om de beschikbare kennis voor beleid en praktijk uit te breiden.
- Ter verbetering van de kwaliteit van onderwijs en opleiding van alle soorten aanbieders van onderwijs en met name van docenten en opleiders.
- Ter modernisering van stelsels voor hoger onderwijs, door de samenhang daarin te vergroten en ze beter te laten inspelen op de behoeften van de samenleving.

¹ Gezamenlijk voortgangsverslag van de Raad en de Commissie (2008) over de uitvoering van het Werkprogramma onderwijs en opleiding 2010, "Delivering lifelong learning for knowledge, creativity and innovation", http://ec.europa.eu/education/policies/2010/natreport08/council_en.pdf; Compendium van de belangrijkste beleidsinitiatieven en output in onderwijs en opleiding sinds het jaar 2000, http://ec.europa.eu/education/policies/2010/comp_en.html.

Modernisering is nodig om Europese universiteiten in staat te stellen een sleutelrol te vervullen in het Europa van de kennis in het licht van de uitdagingen van de globalisering en om de kennis, vaardigheden en competenties van de Europeanen en het innovatie- en concurrentievermogen van Europa te ontwikkelen. Modernisering moet universiteiten in staat stellen hun rol in het Europa van de kennis te spelen en een krachtige bijdrage te leveren aan de Lissabon-strategie voor groei en werkgelegenheid.

- Ter verbetering van de kwaliteit en aantrekkelijkheid van beroepsonderwijs en -opleiding door uitvoering van de prioriteiten van het Kopenhagen-proces op nationaal niveau, bijvoorbeeld door het testen van het voorgestelde Europees Systeem voor de overdracht en de accumulatie van studiebelastingpunten (ECTS) voor het beroepsonderwijs en beroepsopleidingen.
- Ter verhoging van de lage participatiegraad in de volwasseneneducatie, met name van oudere werknemers en laaggeschoolden, om de belemmeringen voor het vinden van werk weg te nemen en het vermogen van mensen om zich aan te passen aan de snel veranderende leef- en werkomstandigheden te vergroten.
- Ter vergroting van de mobiliteit van burgers, vooral van de kwaliteit daarvan, onder andere door de tenuitvoerlegging van de Aanbeveling over de kwaliteit bij mobiliteit² en het gebruik van het Europass-portfolio.
- Ter verbetering van duurzame ontwikkeling, met inbegrip van onderwerpen op het gebied van energie en klimaatverandering, door maatregelen in alle sectoren van onderwijs en opleiding.

Behalve het Gezamenlijk voortgangsverslag van de Raad en de Commissie (2008) over de uitvoering van het "Werkprogramma onderwijs en opleiding 2010" ("Delivering lifelong learning for knowledge, creativity and innovation"), is een compleet pakket met referentiedocumenten voor het beleid op deze gebieden opgenomen in het compendium van het directoraat-generaal Onderwijs en cultuur (DG EAC) met de belangrijkste beleidsinitiatieven en -resultaten sinds 2000³.

Voor flankerende maatregelen in alle sectorale programma's en in Sleutelactiviteit 2 (Talen) zijn geen prioriteiten vastgesteld.

Voor alle programma's geldt dat meer aandacht wordt besteed aan stelselmatige disseminatie en benutting van resultaten op project- en programmaniveau. Daarom dienen alle projectvoorstellen vergezeld te gaan van een duidelijk plan voor disseminatie en benutting van resultaten.

De Commissie zal bij de behandeling van aanvragen voor medefinanciering van nieuwe werkprogramma's voor netwerken die in voorgaande jaren werden gefinancierd kijken naar de aantoonbare prestaties van de desbetreffende netwerken.

² Aanbeveling 200/961/EG van 18 december 2006, PB L 394 van 30.12.2006, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:394:0005:0009:NL:PDF>.

³ http://ec.europa.eu/education/policies/2010/doc/compendium05_en.pdf

INLEIDING - ALGEMENE EN SPECIFIEKE DOELSTELLINGEN VAN HET PROGRAMMA

De algemene en specifieke doelstellingen van het Leven Lang Leren-programma worden omschreven in artikel 1 van het besluit tot vaststelling van het programma en zijn hieronder ter informatie opgenomen. Zij zijn waar relevant van toepassing op alle delen van het programma en worden aangevuld met specifieke en operationele doelstellingen voor elk subprogramma. Deze zijn opgenomen in de relevante hoofdstukken van deze oproep tot het indienen van voorstellen.

De algemene doelstelling van het programma zoals opgenomen in artikel 1, lid 2, van het Besluit tot vaststelling van het programma luidt als volgt: ertoe bij te dragen dat de Europese Unie door middel van een leven lang leren een geavanceerde kennismaatschappij met duurzame economische groei, meer en betere banen en een hechtere sociale samenhang wordt, die tegelijkertijd met het oog op de komende generaties voor een goede bescherming van het milieu zorgt. Het programma beoogt in het bijzonder de onderlinge uitwisseling, samenwerking en mobiliteit tussen de onderwijs- en opleidingsstelsels in de Europese Unie te bevorderen, zodat deze tot een kwaliteitsreferentie op wereldniveau worden gemaakt.

De specifieke doelstellingen als omschreven in artikel 1, lid 3, van het Besluit tot vaststelling van het programma luiden als volgt:

- a) bijdragen aan de ontwikkeling van een leven lang leren van hoge kwaliteit. En bevorderen van kwalitatief hoogwaardige prestaties, vernieuwingen en een Europese dimensie in de stelsels en in de uitvoering in het veld;
- b) ondersteunen van de realisatie van een Europese ruimte voor een leven lang leren;
- c) helpen verbetering te brengen in de kwaliteit, aantrekkelijkheid en toegankelijkheid van de mogelijkheden in de lidstaten om een leven lang te leren;
- d) versterken van de bijdrage van een leven lang leren aan de sociale samenhang, een actief burgerschap, de interculturele dialoog, gelijkheid tussen seksen en persoonlijke ontplooiing;
- e) helpen bevorderen van creativiteit, concurrentievermogen, inzetbaarheid en de ontwikkeling van ondernemersgeest;
- f) bewerkstelligen van een intensievere deelname aan een leven lang leren bij mensen van alle leeftijden, met inbegrip van personen met speciale behoeften en kansarmen, ongeacht hun sociaal economische achtergrond;
- g) bevorderen van het leren van talen en van taalkundige verscheidenheid;
- h) ondersteunen van de ontwikkeling van vernieuwende ICT gebaseerde content, diensten, pedagogische benaderingen en praktijken voor een leven lang leren;
- i) versterken van de rol van een leven lang leren bij de totstandbrenging van het besef van een Europees burgerschap, gebaseerd op inzicht in en respect voor mensenrechten en democratie, en stimuleren van tolerantie en respect jegens andere volkeren en culturen;
- j) bevorderen van de samenwerking op het gebied van de kwaliteitsborging in alle sectoren van onderwijs en opleiding in Europa;
- k) stimuleren dat optimaal gebruik wordt gemaakt van resultaten, vernieuwende producten en processen én uitwisselen van goede praktijken op de door het Leven Lang Leren-programma bestreken terreinen, ter verbetering van de kwaliteit van onderwijs en opleiding.

HOOFDSTUK 1 - SECTORALE PROGRAMMA'S

1. COMENIUS – SCHOOLONDERWIJS

Inleiding: Beleidsachtergrond

De lidstaten hebben specifieke doelstellingen vastgesteld voor verbetering van het onderwijs. Vier van hun vijf benchmarks hebben betrekking op het schoolonderwijs⁴. Er moet meer worden gedaan. De leesvaardigheid is niet verder verbeterd en het tempo van de verbeteringen op het gebied van vroegtijdige schooluitval en met betrekking tot het aantal scholieren dat het voortgezet onderwijs voltooit blijft te laag. Hoewel met het aantal studenten in wiskunde, natuurwetenschappen en technologie de doelstelling werd bereikt, nemen de aantallen buiten de informicastudies af en blijft de participatie van meisjes/vrouwen te laag.

Met betrekking tot de inhoud van het schoolonderwijs worden in de Aanbevelingen van december 2006 acht kerncompetenties omschreven voor een leven lang leren. Jongeren zouden deze kerncompetenties aan het eind van hun initiële opleiding moeten hebben ontwikkeld⁵. Deze competenties omvatten niet alleen de basiscompetenties (moedertaal, vreemde talen, wiskunde en natuurwetenschappen en computervaardigheden) maar ook transversale competenties (leercompetentie, sociale en maatschappelijke competenties, ontwikkeling van initiatief en ondernemerschap en cultureel bewustzijn en culturele expressie) waarvan vele in nationale lesprogramma's vaak als vakoverstijgende doelen worden omschreven en dus aandacht tijdens de schoolloopbaan als geheel vereisen.

In 2007 organiseerde de Commissie een openbare raadpleging over modernisering van het onderwijs op school om in te spelen op huidige en toekomstige uitdagingen⁶. Zij heeft eveneens een mededeling over verbetering van de kwaliteit van de lerarenopleidingen goedgekeurd⁷. Ook is er een groter besef van het belang van het aanbieden van peuter- en kleuteronderwijs in het kader van een leven lang leren als sleutel tot gelijke kansen in alle volgende fasen van onderwijs en opleiding.

Daarom reflecteren onderstaande prioriteiten de noodzaak tot ontwikkeling van essentiële competenties om mee te doen in de kennismaatschappij en daarbij bijzondere aandacht te schenken aan diegenen met welke vorm van onderwijsachterstanden dan ook. Omdat veel

⁴ [Raadsconclusies van mei 2003 over referentieniveaus van Europese gemiddelde prestaties in onderwijs en opleiding \(benchmarks\)](http://europa.eu.int/comm/dgs/education_culture/) en jaarlijkse voortgangsrapportage 2007, te vinden onder "Nieuws" op http://europa.eu.int/comm/dgs/education_culture/

⁵ [Aanbeveling 2006/962/EG van het Europees Parlement en de Raad van 18 december 2006 inzake kerncompetenties voor een leven lang leren, PB L 394/10 van 30.12.2006](http://ec.europa.eu/education/school21/index_nl.html). De acht kerncompetenties zijn: 1. Communicatie in de moedertaal; 2. Communicatie in vreemde talen; 3. Wiskundige competentie en basiscompetentie op het gebied van exacte wetenschappen en technologie; 4. Digitale competentie; 5. Leercompetentie; 6. Sociale en civieke competenties; 7. Ontwikkeling van initiatief en ondernemerschap; 8. Cultureel bewustzijn en culturele expressie.

⁶ http://ec.europa.eu/education/school21/index_nl.html

⁷ http://ec.europa.eu/education/com392_en.pdf

uitdagingen organisatorische ontwikkelingen en de beroepsontplooiing van personeel vereisen, zijn de opleiding van leraren en de ontwikkeling van schoolleiders van het grootste belang.

Inleiding: Specifieke en operationele doelstellingen van Comenius

De specifieke doelstellingen van het Comenius-programma als omschreven in artikel 17, lid 1 van het programmabesluit luiden als volgt:

- a) ontwikkelen bij jongeren en onderwijsgeevenden van kennis over en begrip voor de culturele en taalkundige diversiteit in Europa en de waarde daarvan;
- b) hulp bieden aan jongeren bij de verwerving van de belangrijkste basisvaardigheden en competenties voor hun persoonlijke ontwikkeling, hun toekomstige werk en een actief Europees burgerschap.

De operationele doelstellingen van het Comenius-programma, als omschreven in artikel 17, lid 2 van het programmabesluit, luiden als volgt:

- a) bewerkstelligen van kwalitatief hoogwaardigere mobiliteit én meer mobiliteit van leerlingen en onderwijsgeevenden in verschillende lidstaten;
- b) bewerkstelligen van kwalitatief hoogwaardigere én meer partnerschappen tussen scholen in verschillende lidstaten met het doel ten minste drie miljoen leerlingen gedurende de looptijd van het programma bij gezamenlijke onderwijsactiviteiten te betrekken;
- c) bevorderen van het leren van moderne vreemde talen;
- d) ondersteunen van de ontwikkeling van op ICT gebaseerde vernieuwende inhoud, diensten, pedagogische methoden en praktijken voor een leven lang leren;
- e) versterken van de kwaliteit en de Europese dimensie in de opleidingen voor onderwijsgeevenden;
- f) steun verlenen bij het verbeteren van pedagogische benaderingen en van schoolmanagement.

Prioriteiten voor Comenius-acties

1.1. Mobiliteit en partnerschappen

Er zijn geen specifieke thematische prioriteiten voor deze acties.

1.2. Multilaterale projecten

Alle multilaterale Comenius-projecten hebben betrekking op de ontwikkeling of overdracht van innovatie, om opleiding en permanente educatie van onderwijsgeevenden te verbeteren en hen te voorzien van materiaal, methodieken en andere ondersteuning. Prioriteit zal worden gegeven aan de volgende onderwerpen:

1.2.1. Prioriteit 1: Verbeteren van vaardigheden op het gebied van leermotivatie en leren leren.

In een kennismaatschappij is het van vitaal belang om niet alleen de toegang tot leerkanalen te verbeteren maar ook om mensen beter te motiveren om op school en hun leven lang te leren. Met name moet het aantal leerlingen dat de tweede fase van het voortgezet onderwijs voltooit sneller toenemen.

- Projecten zouden zich moeten richten op het ontwikkelen, testen en invoeren van materialen, nieuwe pedagogische methoden en strategieën gericht op:

- De vergroting van de motivatie van studenten en van de aantrekkelijkheid van onderwijs, met name voor migranten en mensen met sociaaleconomische achterstanden;
- De verbetering van de ontwikkeling van studievaardigheden door studenten;
- De verbetering van de aansluiting van het onderwijs op het bedrijfsleven;
- De verbetering van intercultureel onderwijs en de bijdrage daarvan aan maatschappelijke integratie;
- Het beter inspelen op de behoeften van kinderen van personen met een ambulante beroep en van migranten.
- De uitbreiding van de deelname aan onderwijsmogelijkheden door middel van sportactiviteiten.

1.2.2. Prioriteit 2: De ontwikkeling van een pakket aan benaderingen met betrekking tot onderwijzen en leren ter ondersteuning van "transversale" kerncompetenties

Het initieel onderwijs moet lerenden steeds meer "transversale" kerncompetenties aanreiken (zie kerncompetenties 4 tot en met 8)⁸. Dit vraagt om een gecoördineerde aanpak door een brede groep onderwijzers en school personeel.

- Projecten dienen zich te richten op het ontwikkelen, testen en invoeren van programma's en pedagogisch materiaal en methoden en innovatieve strategieën (bijvoorbeeld samenwerkend doceren).

1.2.3. Prioriteit 3: Schoolmanagement

Aangezien de schoolomgeving steeds complexer wordt, is de deskundigheid van directeuren en rectoren van cruciaal belang voor het succes van scholen. In cursussen voor onderwijsgevendend wordt aan deze deskundigheid echter zelden aandacht geschonken.

- Projecten dienen zich te richten op het ontwikkelen, testen en invoeren van benaderingen om praktische training aan te bieden in leiderschap en schoolmanagement en op het ondersteunen van de ontwikkeling van een evaluatiecultuur in scholen.

1.2.4. Prioriteit 4: Talenonderwijs en taalkundige verscheidenheid

Projecten dienen zich met name te richten op het ontwikkelen, testen en invoeren van curricula, programma's of materialen, methodieken en pedagogische strategieën op gebieden als:

- taalonderwijs aan jonge kinderen;
- ontwikkeling en verspreiding van hulpmiddelen voor het onderwijzen en leren van kleine en weinig onderwezen vreemde talen;⁹

⁸ [Aanbeveling 2006/962/EG van het Europees Parlement en de Raad van 18 december 2006 inzake kerncompetenties voor een leven lang leren, PB L 394/10 van 30.12.2006](#). De acht kerncompetenties zijn: Communicatie in de moedertaal; Communicatie in vreemde talen; Wiskundige competentie en basiscompetentie op het gebied van exacte wetenschappen en technologie; Digitale competentie; Leercompetentie; Sociale en civiele competenties; Ontwikkeling van initiatief en ondernemerschap; Cultureel bewustzijn en culturele expressie

⁹ Dit heeft betrekking op talen die doorgaans niet worden onderwezen, los van de vraag of het officiële talen zijn van de landen die deelnemen aan het LLP-programma, "streek-", "minderheids-" of migrantentalen. In deze gevallen kunnen projecten helpen bij verbetering van de kwaliteit van het onderwijs in deze talen, de beschikbare

- onderwijs van schoolvakken in een vreemde taal; en
- testen van taalvaardigheid.

1.2.5. Prioriteit 5: Beter lezen en schrijven

Het niveau van lezen en schrijven van scholieren in de EU verbetert niet, en in sommige gevallen wordt het zelfs slechter. De leescultuur ondervindt steeds meer concurrentie van de nieuwe media. Met name dient aandacht te worden geschonken aan verbetering van de motivatie om te leren lezen en schrijven, vooral bij jongens. Vaak is speciale aandacht nodig voor de lees- en schrijfvaardigheid van migranten en sociaaleconomische achterstandsgroepen.

- Projecten dienen gericht te zijn op het ontwikkelen, testen en invoeren van materiaal, programma's, nieuwe pedagogische methoden en strategieën voor verbetering van het lezen en schrijven én het onderwijs daarin.

1.2.6. Prioriteit 6: Digitale onderwijsinhoud en -diensten

Kennis en vaardigheden van onderwijsgeevenden moeten worden gestimuleerd en verbeterd om optimaal gebruik te maken van de nieuwe kansen die liggen besloten in de diverse digitale onderwijsinhoud en -diensten die op de markt worden aangeboden of informeel worden ontwikkeld.

- Projecten dienen gericht te zijn op het ontwikkelen, testen en invoeren van materiaal, programma's en nieuwe pedagogische methoden voor een beter gebruik van hoogwaardige digitale content bij het onderwijs in scholen, met name in verband met de verwerving van kerncompetenties.

1.3. Netwerken

Prioriteit zal worden gegeven aan de volgende onderwerpen:

1.3.1. Prioriteit 1: Ontwikkeling van een onderwijsaanbod voor het voorschoolse onderwijs en het onderwijs aan jonge kinderen

Binnen deze prioriteit dienen netwerken een forum aan te bieden voor aanbieders, onderzoeksinstituten en organisaties op het gebied van voorschools onderwijs en het onderwijs aan jonge kinderen, in gezamenlijkheid met ouders, als een gedeelde verantwoordelijkheid. Netwerken dienen zich te richten op al het volgende:

- inventarisatie, uitwisseling en benutting van ervaringen en goede werkwijzen in het aanbod van voorschools onderwijs en het onderwijs aan jonge kinderen;
- pedagogische benaderingen die al op jonge leeftijd de creativiteit van kinderen stimuleren;
- het leren van taal aan jonge kinderen;
- inventarisatie van onderwerpen voor multilaterale projecten en andere vormen van samenwerking op Europees niveau.

1.3.2. Prioriteit 2: Schoolmanagement

mogelijkheden om ze te leren, bevordering van ontwikkeling, bewerking en uitwisseling van lesmateriaal en bevordering van de uitwisseling van informatie en goede werkwijzen op dit gebied.

Directeuren en rectoren vervullen een cruciale functie in het management en de leiding van scholen. Zoals in vele organisaties met gedeeld leiderschap dienen alle leidinggevendenden te beschikken over leidinggevende vaardigheden.

Binnen deze prioriteit dienen netwerken zich met name te richten op:

- verbeteren van de voorbereiding en opleiding van effectieve schoolleiders;
- bevorderen van beter inzicht in de rol van schoolleiders.

1.3.3. Prioriteit 3: Ondersteunen van ondernemerschap en aansluiting op het bedrijfsleven

Binnen deze prioriteit dienen netwerken de volgende gebieden te bestrijken:

- een goede aansluiting van het initieel onderwijs op vervolg educatie en loopbaan, met inbegrip van begeleiding en advies;
- benutting en disseminatie van de resultaten van Comenius-projecten, andere Europese maatregelen en andere activiteiten op het gebied van "school en werk";
- uitwisseling van ervaring en netwerken van betrokkenen (deskundigen, instellingen enz.) om scholen zoveel mogelijk te laten bijdragen aan het terugdringen van de jeugdwerkloosheid;
- onderzoek naar manieren om eigen initiatief en ondernemerschap te stimuleren bij lerenden en onderwijsgevendenden.

1.3.4. Prioriteit 4: Digitale onderwijsinhoud en -diensten

Binnen deze prioriteit dienen netwerken zich met name te richten op:

- verzamelen, valideren en dissemineren van digitale content en de integratie daarvan in nationale en regionale onderwijssystemen;
- zorg voor meertalige content die Europese normen en waarden uitstraalt;
- aanbieden van diensten en advies over auteursrechten, licenties, kwaliteitsborging, publiekprivate partnerschappen en meertaligheid;
- bevorderen van digitale onderwijsinhoud met betrekking tot kerncompetenties en stimuleren van onderwijsgevendenden om creatief gebruik te maken van digitale technologie en hulpmiddelen.

1.3.5. Prioriteit 5: Exacte vakken aantrekkelijker maken

Binnen deze prioriteit dienen netwerken zich met name te richten op:

- het aantrekkelijker maken van de exacte wetenschappen in het voortgezet onderwijs;
- het ontwikkelen en aanbieden van informatie over toekomstige studies of carrières in de exacte wetenschappen;
- maatregelen om ongelijke deelname van jongens en meisjes aan exacte vakken en beroepen te verminderen.

1.3.6. Prioriteit 6: Ontwikkeling van onderwijs voor leerlingen met specifieke behoeften ten behoeve van de integratie van alle jonge mensen, met name van jonge mensen met een handicap

Deze prioriteit zal de mainstreaming van onderwijs voor leerlingen met specifieke behoeften versterken, evenals de omvorming van bijzondere scholen tot centra voor ondersteuning van de verschillende subgroepen van leerlingen met specifieke behoeften. Ook zal met deze prioriteit tegemoet worden gekomen aan de opleidingsbehoeften van

onderwijspersoneel en zal de openstelling van scholen naar de samenleving worden versterkt.

2. ERASMUS – HOGER ONDERWIJS MET INBEGRIJ VAN HET HOGER BEROEPSONDERWIJS

Inleiding: Beleidsachtergrond

Het beleid van de EU voor het hoger onderwijs is gericht op ondersteuning van de lidstaten bij hervormingen in hun stelsels voor hoger onderwijs, zodat de samenhang tussen verschillende stelsels wordt bevorderd en zij beter aansluiten op de vraag vanuit de kennismaatschappij. Hervormingen zijn nodig om in te spelen op de uitdagingen van de globalisering en om de Europese beroepsbevolking op te leiden en bij- en na te scholen. Door deze hervormingen zouden instellingen voor hoger onderwijs hun rol moeten kunnen spelen in het Europa van de kennis en een flinke bijdrage moeten kunnen leveren aan de Lissabon Strategie voor groei en werkgelegenheid.

In het kader van haar discussie over de modernisering van universiteiten onderscheidt de Commissie drie hoofdgebieden waarop in het hoger onderwijs hervormingen noodzakelijk zijn:

- Hervorming van curricula: De driefasenstructuur (bachelor-master-promotie), competentiegericht leren, flexibele leerwegen, erkenning van kwalificaties en competenties, mobiliteit, in samenhang met het Bologna-proces.
- Bestuurshervorming: Autonomie voor en controleerbaarheid van instellingen voor hoger onderwijs, strategische partnerschappen, kwaliteitszorg.
- Hervorming van financiering: Gediversifieerde geldstromen naar instellingen voor hoger onderwijs, inschrijfgelden, subsidies en leningen, gelijke kansen en toegang, gerichte financiering door de EU.

In mei 2006 publiceerde de Commissie een mededeling “Invulling van de moderniseringsagenda voor universiteiten - Onderwijs, onderzoek en innovatie”¹⁰, waarin negen maatregelen worden geïdentificeerd die noodzakelijk worden geacht voor het waarmaken van de moderniseringsagenda voor instellingen voor hoger onderwijs, op de drie genoemde gebieden: 1) De barrières rond de Europese universiteiten slechten; 2) Bewerkstelligen van autonomie en verantwoordelijkheid voor de universiteiten; 3) Geven van incentives ter bevordering van gestructureerde partnerschappen met het bedrijfsleven; 4) Vaardigheden en kennis op de behoeften van de arbeidsmarkt afstemmen; 5) De financieringskloof reduceren en financiële middelen doeltreffender voor onderwijs en onderzoek gebruiken; 6) Interdisciplinariteit en transdisciplinariteit vergroten; 7) Kennis activeren door interactie met de maatschappij 8) Belonen van kwaliteit op het hoogste niveau; 9) De Europese Hoger Onderwijs Ruimte en de Europese ruimte voor onderzoek zichtbaarder en aantrekkelijker maken voor de rest van de wereld.

Instellingen voor hoger onderwijs wordt gevraagd om een volwaardige rol te spelen in de kennisdriehoek (onderwijs, onderzoek en innovatie) en om deel te nemen aan projecten die de samenwerking tussen instellingen voor hoger onderwijs en ondernemingen versterken. Deze prioriteit wordt benadrukt in het voorstel van de Commissie tot oprichting van een Europees

¹⁰ [COM\(2006\)208](#)

Technologie-Instituut¹¹ maar is ook in meer algemene zin bijzonder relevant voor het hoger onderwijs.

Uitvoering van de aanbeveling van 2006 over verdere Europese samenwerking op het gebied van kwaliteitsborging in het hoger onderwijs¹² blijft een belangrijke speerpunt, evenals de invoering van het Europees kwalificatiekader (EQF) en de versterking van de aansluiting daarvan op het kwalificatiekader (Framework of Qualifications) voor de Europese Hoger Onderwijs Ruimte (EHEA). De Lissabon-strategie en het Bologna-proces blijven het kader vormen voor de beleidsagenda voor het hoger onderwijs, waarbij terdege rekening wordt gehouden met de Conclusies van EU en ministeriële bijeenkomsten in het kader van het Bologna-proces

Inleiding: Specifieke en operationele doelstellingen van Erasmus

De specifieke doelstellingen van het Erasmus programma als omschreven in artikel 21, lid 1, van het programmabesluit luiden als volgt:

- a) ondersteuning bieden aan het realiseren van een Europese Hoger Onderwijs Ruimte;
- b) versterken van de bijdrage van het hoger wetenschappelijk onderwijs en het hoger beroepsonderwijs aan innovatieprocessen.

De operationele doelstellingen van het Erasmus programma als omschreven in artikel 21, lid 2 van het programmabesluit luiden als volgt:

- a) bewerkstelligen van meer en in kwalitatief opzicht hoogwaardiger mobiliteit onder studenten en onderwijzend personeel in geheel Europa, zodat in 2012 ten minste 3 miljoen personen in het kader van Erasmus en de daaraan voorafgaande programma's mobiel zijn geweest;
- b) bewerkstelligen van meer en in kwalitatief opzicht hoogwaardiger multilaterale samenwerking tussen instellingen voor hoger onderwijs in Europa;
- c) bewerkstelligen van een grotere transparantie in, en compatibiliteit tussen de kwalificaties die in het hoger wetenschappelijk onderwijs en het hoger beroepsonderwijs in Europa worden verworven;
- d) bewerkstelligen van meer en in kwalitatief opzicht hoogwaardiger samenwerking tussen instellingen voor hoger onderwijs en ondernemingen;
- e) faciliteren van de ontwikkeling van innoverende praktijken in onderwijs en opleiding op tertiair niveau en de overdracht daarvan, ook tussen deelnemende landen;
- f) ondersteunen van de ontwikkeling van vernieuwende ICT gebaseerde content, diensten, pedagogische methoden, alsook toepassingen voor een leven lang leren.

Prioriteiten voor Erasmus-acties

2.1. Mobiliteit

Mobiliteit van studenten, waaronder stages van studenten bij ondernemingen, en van docenten en ander personeel

Mobiliteit van studenten en docenten speelt een belangrijke rol bij de totstandkoming van de Europese Hoger Onderwijs Ruimte. Instellingen die aan Erasmus deelnemen, worden

¹¹ http://ec.europa.eu/education/policies/educ/eit/index_en.html

¹² [Aanbeveling van het Europees Parlement en de Raad van 15 februari 2006 over verdere Europese samenwerking op het gebied van de kwaliteitsborging in het hoger onderwijs, PB L 64 van 04.03.2006](#)

opgeroepen om zowel de mobiliteit van studenten op het gebied van studie en stages te vergroten teneinde de doelstelling van drie miljoen Erasmus-studenten in 2012 te bereiken, als de mobiliteit van docenten en ander personeel te vergroten.

Van organisaties voor hoger onderwijs wordt gevraagd om voor een hoge kwaliteit te zorgen bij het organiseren van mobiliteit van studenten en docenten, zoals omschreven in het Erasmus University Charter en het Europees handvest voor kwaliteit bij mobiliteit¹³.

Voor wat betreft mobiliteit van studenten zijn er op Europees niveau geen prioriteiten vastgesteld voor specifieke academische disciplines, maar nationale overheden kunnen in dit verband wel landspecifieke prioriteiten publiceren. De algemene doelstelling is een evenwichtige geografische en vakinhoudelijke spreiding over heel Europa.

Voor wat betreft mobiliteit van docenten wordt prioriteit gegeven aan het waarborgen van een grotere mobiliteit van personeel van ondernemingen naar onderwijsgevende functies bij instellingen voor hoger onderwijs.

Erasmus Intensieve Programma's (IP)

Er wordt prioriteit gegeven aan programma's die:

- zich richten op onderwerpen waarvoor kortere programma's een bijzondere meerwaarde hebben;
- waarbij aantoonbaar sprake is van volledige erkenning en toekenning van studiepunten aan de activiteiten door de deelnemende instellingen;
- deel uitmaken van geïntegreerde studieprogramma's die opleiden voor dubbele of gezamenlijke diploma's;
- werken volgens een sterke multidisciplinaire benadering;
- gebruik maken van ICT-hulpmiddelen en diensten ter ondersteuning van de voorbereiding en de follow-up van het IP en daarmee bijdragen aan de totstandkoming van een duurzame leergemeenschap op het desbetreffende vakgebied.

Erasmus Intensieve Taalcursussen (EILC)

Er wordt prioriteit gegeven aan organisatoren van cursussen die:

- kunnen aantonen dat ze intensieve taalcursussen kunnen organiseren en geven;
- kunnen aantonen dat er sprake is van volledige erkenning en toekenning van studiepunten.

2.2. Multilaterale projecten

Er wordt prioriteit gegeven aan projecten die zich richten op onderwerpen en thema's waaraan onvoldoende aandacht wordt besteed in projecten die al in het kader van deze actie worden gefinancierd.

2.2.1. Curriculumontwikkelingsprojecten

¹³ Aanbeveling van het Europees Parlement en de Raad van 18 december 2006 over transnationale mobiliteit in het onderwijs en de beroepsopleiding in de Europese Gemeenschap: Europees handvest voor kwaliteit bij mobiliteit (2006/961/EG): <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:394:0005:0009:NL:PDF> .

Curriculumontwikkelingsprojecten zijn bedoeld ter ondersteuning van het proces van innovatie en verbetering van het hoger onderwijs. Zij kunnen worden voorgesteld voor elke academische discipline.

Prioriteit zal worden gegeven aan projecten die zijn gericht op ontwikkeling of herziening op een of meer van de volgende gebieden:

- geïntegreerde programma's die een complete studiefase omvatten (bachelor of master of promotie) en leiden tot een erkend dubbel of gezamenlijk diploma;
- curricula en modules voor voortgezette educatie, om in het verleden verworven kennis op te frissen;
- onderwijsmodules op sterk interdisciplinaire gebieden of op gebieden met een specifieke behoefte aan intensieve grensoverschrijdende onderwijssamenwerking.

2.2.2. Projecten gericht op samenwerking tussen instellingen voor hoger onderwijs en het bedrijfsleven

Prioriteit zal worden gegeven aan projecten die:

- een belangrijke rol toekennen aan partners van buiten de academische wereld, waaronder met name: het bedrijfsleven (vooral het MKB), beroepsorganisaties, kamers van koophandel, sociale partners en/of plaatselijke/regionale instellingen;
- het verband tussen studies en de toekomstige behoeften aan vaardigheden van de arbeidsmarkt versterken, bijvoorbeeld door het stimuleren van inbreng vanuit het bedrijfsleven in programmaontwikkeling en -inhoud;
- onderwijzende services ontwikkelen, onder meer voor het opfrissen van kennis en vaardigheden van werknemers (waaronder taalvaardigheid voor een beter concurrentievermogen), voor deeltijdstudenten, voor het hoogste niveau hogere beroepsopleidingen, enz.;
- strategieën voor het bevorderen van uitwisseling en samenwerking tussen instellingen voor hoger onderwijs en het bedrijfsleven ontwikkelen;
- ondernemerschap, creatief denken en innovatieve benaderingen stimuleren als onderdeel van het curriculum voor studenten en als vaardigheid voor docenten/onderzoekers;
- de toekomstige behoeften aan vaardigheden van de arbeidsmarkt analyseren om die vaardigheden en de behoeften van de arbeidsmarkt beter op elkaar te laten aansluiten.

2.2.3. Projecten die de moderniseringsagenda van instellingen voor hoger onderwijs ondersteunen

Prioriteit zal worden gegeven aan projecten die instellingen voor hoger onderwijs ondersteunen bij de ontwikkeling van een of meer van de volgende aspecten:

- strategieën voor het moderniseren en transparanter maken van academische activiteiten (bijvoorbeeld door kwalificaties te formuleren in de vorm van leerresultaten) en voor de versterking van de het begeleidingsaanbod;
- acties op het gebied van beheer en financiering, waardoor instellingen meer inspelen op de behoeften van de arbeidsmarkt, burgers en de maatschappij als geheel;
- strategieën voor een leven lang leren (relatie tussen hoger onderwijs en aanbod van beroepsonderwijs en -opleidingen en certificering), die erop gericht zijn om instellingen voor hoger onderwijs te helpen om zich te ontwikkelen tot "nascholingscentra" of "open leercentra" voor hun regio;

- maatregelen om hun functioneren te verbeteren en bij te dragen aan hun verantwoordelijkheid;
- verbeteren van de regelingen voor toegang voor mensen met een niet-formele of informele opleidingsachtergrond of met alternatieve kwalificaties, bijvoorbeeld vanuit oudere vormen van experimenteel leren;
- strategieën om de aantrekkelijkheid van instellingen voor hoger onderwijs te vergroten en om het grote publiek beter voor te lichten over hun werk.

2.2.4. *Virtuele campusprojecten*

Prioriteit zal worden gegeven aan projecten die aantoonbaar deel uitmaken van een algemene strategie voor effectieve integratie van ICT bij de deelnemende instellingen voor hoger onderwijs en die zich richten op een of meer van de volgende doelen:

- ontwikkelen en verspreiden op Europees niveau van reproduceerbare benaderingen voor de ontwikkeling en instandhouding van virtuele campussen;
- aanbieden van open onderwijs bronnen, met oog voor organisatorische, technische en kwaliteitsgerelateerde onderwerpen, zodanig dat inhoud kan worden gedeeld en op Europees niveau eenvoudig toegankelijk kan worden gemaakt;
- ontwikkelen of herzien van geïntegreerde programma's voor een volledige studiefase (bachelor, master of promotie), die leiden tot een erkend dubbel of gezamenlijk diploma, waarbinnen ICT hulpmiddelen en diensten worden gebruikt ten behoeve van virtuele mobiliteit van studenten en personeel;
- bevorderen van samenwerking en uitwisseling van strategische ervaring tussen besluitvormers op het gebied van de ontwikkeling van virtuele campussen, waarbij de grootste nadruk ligt op de effecten, de meerwaarde en de voordelen van ICT-gebruik.

2.3. **Thematische netwerken**

Er worden twee soorten Erasmus Thematische Netwerken onderscheiden:

- ***Academische netwerken***, ontwikkeld ter bevordering van innovatie binnen een specifieke discipline, groep van disciplines of een multidisciplinair gebied.
- ***Structuurnetwerken***, ontwikkeld om te helpen bij de verbetering en modernisering van een specifiek aspect van hoger onderwijs organisatie, management, bestuur of financiering.

Het basispakket aan activiteiten die uitgevoerd dienen te worden bij elk type netwerk wordt uitvoerig omschreven in de Programmagids. Alle netwerken dienen voor het desbetreffende onderwerp een passende groep relevante betrokkenen samen te brengen.

Prioriteit zal worden gegeven aan netwerkvoorstellen gericht op vakgebieden en onderwerpen die onvoldoende aan de orde komen in netwerken die in het kader van deze maatregelen al worden gefinancierd (zie paragraaf 2.3.1). Netwerken waarvan de financiering afloopt en die een voorstel voor continuering indienen genieten eveneens prioriteit, wanneer zij naast goede prestaties uit het verleden (bijvoorbeeld resultaten en effecten) kunnen aantonen dat er significante verdere ontwikkelingen van de netwerken zullen worden gerealiseerd (bijvoorbeeld in de vorm van activiteiten, methodologische benaderingen of geografische dekking).

De twee soorten netwerken kennen de volgende prioriteiten:

2.3.1. *Academische netwerken*

Projecten die zich richten op een van de volgende vakgebieden:

- rechten,
- economie,
- literatuur,
- het verband tussen cultuur en onderwijs,
- filosofie,
- wiskunde,
- studies op het gebied van Europese integratie,
- interculturaliteit en meertaligheid,
- opleiding van/tot onderwijsgeevenden,
- duurzame ontwikkeling, waaronder onderwerpen op het gebied van energie en klimaatverandering,
- lichamelijke opvoeding en sport,
- ondernemerschap en innovatie,
- interdisciplinaire onderwerpen.

2.3.2. *Structuurnetwerken*

➤ **Toegankelijkheid van hoger onderwijs**

Tot de belangrijkste onderwerpen behoren het verruimen van de toegang voor niet traditionele groepen, waaronder werkenden, oudere studenten en mensen met niet-formele kwalificaties, en de erkenning van eerdere vormen van niet-formele en informele opleiding.

➤ **De "kennisdriehoek" van onderwijs, onderzoek en innovatie**

Tot de belangrijkste onderwerpen behoren de versterking van het verband tussen het verzorgen van hoger onderwijs en onderzoek en de toepassing daarvan in industrie en bedrijfsleven, en de ontwikkeling van leerregio's die zijn gericht op universiteiten als drijvende kracht voor regionale ontwikkeling.

➤ **Management van instellingen voor hoger onderwijs**

Tot de belangrijkste onderwerpen behoren vergroting van autonomie en verantwoordelijkheid van universiteiten, verbetering van systemen voor personeelsmanagement en de invoering van interne en externe kwaliteitssystemen, in overeenstemming met de standaarden en richtsnoeren voor kwaliteitsborg in de Europese Hoger Onderwijs Ruimte die in 2005 in Bergen zijn aangenomen.

3. LEONARDO DA VINCI – INITIEEL EN VOORTGEZET BEROEPSONDERWIJS EN -OPLEIDINGEN

Inleiding: Beleidsachtergrond

Het beleidskader voor het Leonardo da Vinci-programma is nog altijd het Kopenhagen-proces, geüpdate door het communiqué van Maastricht (2004) en onlangs door het communiqué van Helsinki (2006). Het proces richt zich met name op vergroting van aantrekkelijkheid, kwaliteit en prestaties van systemen voor beroepsonderwijs en -opleidingen (VET), verbetering van de transparantie, voorlichtings- en begeleidingssystemen, erkenning van competenties en kwalificaties en versterking van de Europese dimensie. In de periode tot 2010 zullen specifieke initiatieven voor stimulering van het verdere ontwikkelen, testen en invoeren van gemeenschappelijke Europese instrumenten voor beroepsonderwijs en -opleiding effecten hebben op de activiteiten van het programma. Daartoe behoren de ontwikkeling en het testen van het Europees systeem van studiepuntenoverdracht voor beroepsonderwijs en -opleiding (European Credit Transfer System for Vocational Education and Training - ECVET), de invoering van het Europees kwalificatiekader (European Qualifications Framework - EQF) en de follow-up voor de conclusies van de Raad van 2004 inzake kwaliteitszorg in beroepsonderwijs en -opleidingen. Deze activiteiten dienen ter versterking van het "van elkaar leren", samenwerken en uitwisselen van ervaring en knowhow.

Bijzondere aandacht zal worden geschonken aan het bevorderen van de deelname aan alle Leonardo acties door sectoren, sociale partner organisaties en het bedrijfsleven, met name het MKB.

Inleiding: Specifieke en operationele doelstellingen van Leonardo da Vinci

De specifieke doelstellingen van het Leonardo da Vinci-programma als omschreven in artikel 25, lid 1, van het programmabesluit luiden als volgt:

- a) ondersteunen van deelnemers aan opleidingen en verdere opleidingsactiviteiten bij het verwerven en benutten van kennis, vaardigheden en kwalificaties ter bevordering van de persoonlijke ontplooiing, inzetbaarheid en deelname aan de Europese arbeidsmarkt;
- b) ondersteunen van verbeteringen op het gebied van kwaliteit en innovaties in de stelsels en instellingen voor beroepsonderwijs en -opleidingen en in de uitvoering;
- c) bevorderen van de aantrekkelijkheid van beroepsonderwijs en -opleiding en mobiliteit voor werkgevers en individuele personen én vergemakkelijken van de mobiliteit van werkende stagiaires.

De operationele doelstellingen van het Leonardo da Vinci-programma als omschreven in artikel 25, lid 2, van het programmabesluit luiden als volgt:

- a) bewerkstelligen van meer en in kwalitatief opzicht hoogwaardigere mobiliteit in heel Europa onder personen die initieel beroepsonderwijs, een initiële beroepsopleiding of voortgezette beroepsopleiding volgen, zodat vóór het eind van het Leven Lang Leren programma per jaar ten minste 80 000 stages bij ondernemingen worden gevolgd;
- b) bewerkstelligen van meer en in kwalitatief opzicht hoogwaardiger samenwerking tussen de instellingen en organisaties die leermogelijkheden aanbieden, ondernemingen, de sociale partners en andere relevante organisaties in geheel Europa;

- c) bevorderen van de ontwikkeling van vernieuwende praktijken op het gebied van beroepsonderwijs en -opleidingen, anders dan op tertiair niveau, en van de overdracht daarvan, waaronder overdracht van het ene naar het andere deelnemende land;
- d) verbeteren van de transparantie en erkenning van kwalificaties en competenties, met inbegrip van die welke door niet-formeel en informeel leren zijn verworven;
- e) stimuleren van het leren van moderne vreemde talen;
- f) ondersteunen van de ontwikkeling van vernieuwende ICT gebaseerde content, diensten, pedagogische methoden, alsook toepassingen voor een leven lang leren.

Opgemerkt dient te worden dat in het kader van de mobiliteitsmaatregelen en de "overdracht van innovatie"-projecten in het kader van het Leonardo da Vinci-programma nationale instanties bepaalde aanvullende prioriteiten kunnen stellen, waaronder vakgebieden, begunstigde landen, enzovoort. Deze prioriteiten moeten aansluiten bij de Europese prioriteiten die in dit document worden beschreven en moeten door de Commissie worden goedgekeurd. Ze zullen bekend worden gemaakt door middel van specifieke nationale aanbestedingen of op de website van de nationale agentschappen.

Prioriteiten voor Leonardo da Vinci-acties

3.1. Mobiliteit en partnerschappen

Veel nadruk wordt gelegd op de kwaliteit van de organisatie van mobiliteit, met inbegrip van pedagogische, taalkundige en culturele voorbereidingen en regelingen voor het buitenlandse verblijf op basis van de uitgangspunten van het Europees handvest voor kwaliteit bij mobiliteit, om de effecten van de mobiliteitservaring zo groot mogelijk te maken

Mobiliteit van personen in het kader van beroepsopleiding en van professionals in het beroepsonderwijs en de -opleidingen

Deze actie omvat twee soorten mobiliteit:

- 1) mobiliteit van stagiaires in iedere vorm van beroepsopleiding en van mensen op de arbeidsmarkt in een voortgezette beroepsopleiding

Er wordt prioriteit gegeven aan projecten waarin mobiliteit wordt georganiseerd voor stagiaires, in een duaal leertijd systeem of een ander beroepsonderwijs systeem gebaseerd op vervangend leren, of werkgerelateerde opleidingen binnen ondernemingen.

- 2) mobiliteit van professionals in beroepsonderwijs en -opleidingen

Er wordt prioriteit gegeven aan:

- de competentieontwikkeling van docenten, opleiders en mentoren
- samenwerking met het MKB.

Partnerschappen in het kader van Leonardo da Vinci

- Geen prioriteitsonderwerpen.

3.2. Multilaterale projecten

De twee soorten multilaterale projecten die het Leonarda da Vinci-programma omvat zijn:
- "overdracht van innovatie"-projecten (gedecentraliseerd beheer)
- "ontwikkeling van innovatie"-projecten (gecentraliseerd beheer).

Beroepsgericht talenonderwijs (Vocationally Oriented Language Learning - VOLL) en vakonderwijs in een vreemde taal (Content Integrated Language Learning - CLIL) zijn prioriteiten in alle multilaterale Leonardo-projecten.

3.2.1. Prioriteit 1: Transparantie en erkenning van competenties en kwalificaties

Binnen deze prioriteit is er ruimte voor projecten ter ondersteuning van de ontwikkeling van nationale en sectorale kwalificatiesystemen en -kaders die gemeenschappelijke Europese instrumenten voor de bevordering van transparantie en erkenning incorporeren, waaronder de Europass-portfolio, het ECVET systeem en het Europees kwalificatiekader EQF. Zij dienen te bevorderen dat (elementen van) dergelijke kaders worden getest en ingevoerd, onder meer door:

- beschrijving van kwalificaties in termen van leerresultaten;
- toetsing van kwalificaties in beroepsonderwijs en -opleidingen aan de acht referentieniveaus van het EQF via nationale kwalificatiekaders en -stelsels;
- ontwikkeling van kwalificaties in overdraagbare eenheden van leerresultaten met toekenning van studiepunten;
- ontwikkeling van programma's voor beroepsonderwijs en -opleidingen met flexibele regelingen voor validering, overdracht en erkenning van leerresultaten die werden bereikt in formele, informele en niet-formele opleidingsvormen;
- combineren en verdere ontwikkelen van de Europese instrumenten en kaders of hun toepassing in specifieke sectoren.

3.2.2. Prioriteit 2: Ontwikkelen van de kwaliteit en aantrekkelijkheid van stelsels voor beroepsonderwijs en -opleidingen en werkwijzen

Binnen deze prioriteit dienen projecten:

- kwaliteitsprocedures in initieel en voortgezet beroepsonderwijs en -opleidingen te ontwikkelen en te testen, onder meer door toepassing van het Europees referentiekader voor kwaliteitszorg (EQARF);¹⁴
- de ontwikkeling te bevorderen van hoogwaardige trajecten voor beroepsonderwijs en -opleidingen die leiden tot een goede aansluiting op werk en/of doorstroming naar hoger vervolgonderwijs en begeleiding en advisering op alle niveaus bevorderen;
- het beheer en de aantrekkelijkheid van stelsels voor beroepsonderwijs en -opleidingen te vergroten door meer samenwerking met sociale partners en alle relevante betrokkenen.

3.2.3. Prioriteit 3: Ontwikkelen van vaardigheden en competenties van docenten, opleiders en begeleiders in beroepsonderwijs en -opleidingen

Binnen deze prioriteit dienen projecten rekening te houden met de noodzakelijke ontwikkeling van vaardigheden en competenties van docenten en begeleiders in

¹⁴ Het Europees referentiekader voor kwaliteitszorg is een referentiesysteem dat is gericht op ondersteuning van lidstaten en deelnemende landen bij de ontwikkeling, verbetering, bewaking en beoordeling van hun eigen stelsels en werkwijzen, op basis van gemeenschappelijke uitgangspunten en criteria.

beroepsonderwijs en -opleidingen, waaronder hun permanente loopbaanontwikkeling en hun taalverwerving. In voorstellen dienen alle volgende punten te worden meegenomen:

- ontwikkelen van de rol van beroepsbeoefenaren in beroepsonderwijs en -opleidingen in reactie op stelselwijzigingen, waaronder de verschuiving naar leerresultaten en competentiegerichte systemen;
- versterken van de relatie tussen beroepsbeoefenaren in beroepsonderwijs en -opleidingen en de arbeidsmarkt (bedrijfsleven, beroepssectoren enz.);
- ontwikkelen van hun pedagogische en didactische vaardigheden en hun betrokkenheid bij de ontwikkeling van curricula.

3.2.4. *Prioriteit 4: Ontwikkelen van vaardigheden die aansluiten bij de behoeften van de arbeidsmarkt*

Projecten in het kader van deze prioriteit stimuleren nauwe banden met het werkzame leven om het beroepsonderwijs en beroepsopleidingen beter te laten reageren op de behoeften van de arbeidsmarkt. De projecten dienen gericht te zijn op het verbeteren van de inventarisering van sectoren en het ontwikkelen van vaardigheden en competenties waaraan de arbeidsmarkt behoefte heeft, en hun integratie in het beroepsonderwijs en beroepsopleidingen. Ook dienen de projecten gericht te zijn op de integratie van leren en werken. Voorstellen moeten het volgende omvatten:

- stimuleren van de betrokkenheid van de verschillende partijen bij het beter laten reageren op de behoeften van de arbeidsmarkt door het beroepsonderwijs en beroepsopleidingen, waarbij systematische veranderingen als de verschuiving naar leerresultaten en competentiegerichte systemen in aanmerking worden genomen;
- ontwikkelen en testen van gemeenschappelijke sectorale methoden en systemen om aan te sluiten bij de toekomstige behoeften aan vaardigheden, door samenwerking met bedrijven / sectorale organisaties / sociale partners in het beroepsonderwijs en beroepsopleidingen;
- stimuleren van de integratie van leren met het werkzame leven door bevordering van werkomgevingen die goed te combineren zijn met een opleiding; scholing op het werk en leerlingtrajecten als basis voor de ontwikkeling van beroepsvaardigheden die aansluiten op de behoeften van de arbeidsmarkt.

3.2.5. *Prioriteit 5: Verhogen van competentieniveaus van risicogroepen*

Projecten binnen deze prioriteit dienen zich te richten op:

- integratie van groepen met bepaalde moeilijkheden op de arbeidsmarkt, waaronder vroegtijdige schoolverlaters, laaggeschoolde arbeiders, gehandicapten, allochtonen en mensen met een allochtone achtergrond, alsook etnische minderheden, door ontwikkeling van hun werkgerelateerde vaardigheden en competenties;
- vergroten van het belang en de participatie van mannen of vrouwen op de gebieden van beroepsonderwijs en -opleidingen waarin zij ondervertegenwoordigd zijn (bijvoorbeeld vrouwen in de technologie);
- activiteiten om problemen aan te pakken die het gevolg zijn van demografische veranderingen, bijvoorbeeld het langer laten doorwerken van oudere werknemers.

Mede door deze activiteiten kunnen lidstaten in 2010 de benchmarks halen die zijn vastgesteld voor de deelname aan onderwijs en opleiding.

3.3. Netwerken

Projecten binnen deze actie dienen de samenwerking tussen betrokkenen bij beroepsonderwijs en -opleidingen, ondernemingen, economische sectoren, sociale partners en opleidingsorganisaties op een sectorale basis te ondersteunen. Netwerken dienen het volgende te ondersteunen:

3.3.1. ECVET-netwerken

Ondersteuning van het testen van het Europees systeem van studiepuntenoverdracht voor beroepsonderwijs en -opleiding (ECVET)¹⁵, in de volgende kernsectoren:

- Automobiellindustrie en -onderhoud
- Verwerkende industrieën en chemische industrie in het bijzonder
- Transport en logistiek
- Bouw
- Horeca
- Handel
- Ambachten
- Bank- en verzekeringswezen en financiële dienstverlening

3.3.2. Stakeholdernetwerken

- Inventarisatie en disseminatie van goede opleidingstoepassingen in individuele sectoren en in het beroepsonderwijs en de -opleidingen als geheel.
- Ontwikkeling en versterking van de samenwerking tussen aanbieders van beroepsonderwijs en -opleidingen en het bedrijfsleven.

¹⁵ Zie Werkdocument van de diensten van de Commissie: Europees transfersysteem voor leerresultaten van beroepsonderwijs en -opleidingen (ECVET), Brussel, 31.10.2006, SEC (2006)1431

4. GRUNDTVIG – VOLWASSENENEDUCATIE EN ANDERE LEERTRAJECTEN

Inleiding: Beleidsachtergrond

De algemene beleidsdoelstelling van de Europese Unie voor vergroting van de economische groei, het concurrentievermogen en de maatschappelijke cohesie (Lissabon-strategie) vormt het kader voor het Grundtvig-programma, dat zich richt op de dubbele uitdaging voor het onderwijs, die wordt gevormd door enerzijds het grote aantal volwassenen dat de school vroegtijdig heeft verlaten of, zoals in het geval van vele migranten, nooit de kans heeft gehad om naar school te gaan, en anderzijds een vergrijzende bevolking. Volwassenenonderwijs kan hierin een rol spelen door beide categorieën mensen te helpen bij het ontwikkelen van hun kennis en competenties.

Volwassenenonderwijs is een uitermate belangrijk onderdeel van een leven lang leren. De participatie van volwassenen in onderwijs en opleiding is echter niet alleen beperkt maar ook onevenwichtig. Degenen die het minste onderwijs hebben genoten zullen ook het minst waarschijnlijk aan onderwijs deelnemen. Vergeleken met de door de lidstaten gekozen benchmark voor de deelname aan een leven lang leren door de volwassen beroepsbevolking van 12,5 % per 2010 was in 2006 het gemiddelde 9,6 %, met grote verschillen tussen de landen, uiteenlopend van 1,3 tot 29 %.

Om hier iets aan te doen, evenals aan de andere uitdagingen waarvoor Europa zich gesteld ziet, waaronder demografische veranderingen, snelle ontwikkelingen in andere regio's van de wereld en armoede in combinatie met maatschappelijke integratie, publiceerde de Commissie in 2006 een mededeling onder de titel "Volwasseneneducatie: het is nooit te laat om te leren"¹⁶ Deze mededeling onderstreept de belangrijke bijdrage die volwasseneneducatie levert zowel aan de inzetbaarheid en mobiliteit op een moderne arbeidsmarkt als aan sociale integratie, door iedereen aan kerncompetenties te helpen.

De mededeling werd in september 2007 gevolgd door een actieplan¹⁷, waarin wordt beschreven hoe de lidstaten en andere belanghebbende partijen met steun van de EU efficiënte en effectieve stelsels voor volwasseneneducatie kunnen ontwikkelen.

Vergroting van de deelname aan volwasseneneducatie en het billijker maken is cruciaal. Er moet een kwaliteitscultuur worden bevorderd, met bijzondere aandacht voor lerenden, bij- en nascholing van werkenden, aanbieders en de organisatie. Implementatie van systemen voor erkenning en validering van niet-formeel en informeel leren zijn van wezenlijk belang om volwassenen te motiveren. Ten slotte moeten de kwaliteit en de vergelijkbaarheid van gegevens over volwasseneneducatie worden verbeterd, om te kunnen dienen als basis voor toekomstige beleidsontwikkeling.

Inleiding: Specifieke en operationele doelstellingen van Grundtvig

¹⁶ http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/nl/com/2006/com2006_0614nl01.pdf

¹⁷ http://ec.europa.eu/education/policies/adult/com558_nl.pdf

De specifieke doelstellingen van het Grundtvig-programma als omschreven in artikel 29, lid 1, van het programmabesluit luiden als volgt:

- a) inhaken op de vergrijzing in Europa en de daaruit voortvloeiende uitdaging voor het onderwijs;
- b) helpen volwassenen een trajecten voor de verbetering van hun kennis en vaardigheden te bieden.

De operationele doelstellingen van het Grundtvig-programma als omschreven in artikel 29, lid 2, van het programmabesluit luiden als volgt:

- a) verbeteren van de kwaliteit en toegankelijkheid van mobiliteit door heel Europa, onder bij de volwasseneneducatie betrokken personen en vergroten van het volume daarvan teneinde uiterlijk in 2013 de mobiliteit van ten minste 7 000 personen per jaar te ondersteunen;
- b) verbeteren van de kwaliteit en vergroten van het volume van samenwerking tussen bij de volwasseneneducatie betrokken organisaties in geheel Europa;
- c) assisteren van personen uit in sociaal opzicht kwetsbare milieus en aan mensen die in marges van de maatschappij verkeren, met name ouderen en personen die het onderwijs zonder basiskwalificaties hebben verlaten, teneinde de betrokken alternatieve mogelijkheden voor toelating tot de volwasseneneducatie te bieden;
- d) faciliteren van de ontwikkeling van innovatieve toepassingen op het gebied van volwasseneneducatie en van de overdracht daarvan, met inbegrip van de overdracht van een deelnemende land naar andere landen;
- e) ondersteunen van de ontwikkeling van vernieuwende ICT gebaseerde content, diensten, pedagogische benaderingen, alsook toepassingen voor een leven lang leren;
- f) verbeteren van pedagogische benaderingen en van het management van organisaties op het gebied van de volwasseneneducatie.

Prioriteiten voor Grundtvig-acties

4.1. Mobiliteit en partnerschappen

Mobiliteit: Subsidies voor in-service training van personeel

Geen prioriteitsonderwerpen.

Partnerschappen

Geen prioriteitsonderwerpen.

4.2. Multilaterale projecten

Steun zal worden gegeven aan projecten die innovatie ontwikkelen en/of innovatie dissemineren en goede toepassingen met bewezen effecten.

4.2.1. **Prioriteit 1: Kerncompetenties**¹⁸

Binnen deze prioriteit dienen projecten concrete en verspreidbare output op te leveren (methoden, instrumenten, materiaal) en gericht te zijn op aspecten als:

- verruimen van de toegang tot basisvaardigheden als lezen en schrijven, communicatie in vreemde talen, rekenkundige competentie, basiscompetenties op het gebied van exacte wetenschappen en technologie en digitale competentie;
- ondersteunen van lerenden bij de ontwikkeling van transversale competenties, waaronder sociale, maatschappelijke, culturele en interculturele competenties en ondernemerschap, om zich aan te passen aan de veranderende maatschappij en de eisen van de arbeidsmarkt;
- vergroten van het zelfvertrouwen van volwassenen en stimuleren van hun persoonlijke ontplooiing door ontwikkeling van hun culturele bewustzijn en vermogen tot creatieve expressie.

4.2.2. **Prioriteit 2: Verbetering van de kwaliteit van volwasseneneducatie**

Binnen deze prioriteit dienen projecten concrete en verspreidbare output op te leveren (methoden, instrumenten, materiaal) en gericht te zijn op aspecten als:

- het verbeteren van de identificatie van de leerbehoefte van docenten, opleiders en ander personeel;
- het ontwikkelen van gezamenlijke benaderingen voor verbetering van de kwaliteit van de kwalificaties van docenten, mentoren en ander personeel in volwasseneneducatie en dus van hun opleiding;
- het intensiveren van lokale en regionale samenwerking tussen organisaties voor volwasseneneducatie en andere aanbieders van onderwijs en ondernemingen binnen het concept "leerregio".
- het verbeteren van de kwaliteitszorg bij diensten en instellingen, ook door te onderzoeken hoe het Europees referentiekader voor kwaliteitszorg in beroepsopleidingen kan worden toegepast op de volwasseneneducatie.

4.2.3. **Prioriteit 3: Verbetering van de aantrekkelijkheid en de toegankelijkheid van volwasseneneducatie**

Binnen deze prioriteit dienen projecten concrete en verspreidbare output op te leveren (methoden, instrumenten, materiaal) en gericht te zijn op aspecten als:

- het motiveren van individuele lerenden om zich te committeren aan leren, ook door begeleidingsdiensten en partnerschappen met ondernemingen;
- het gebruik van ICT en e-leren om de toegang tot de volwasseneneducatie te verbeteren;
- het vergroten van de transparantie en het gebruik van in volwasseneneducatie behaalde kwalificaties en bevorderen van de toegang tot het algemeen, beroeps- en hoger onderwijs.

¹⁸ [Aanbeveling 2006/962/EG van het Europees Parlement en de Raad van 18 december 2006 inzake kerncompetenties voor een leven lang leren, PB L 394/10 van 30.12.2006](#). De acht kerncompetenties zijn: Communicatie in de moedertaal; Communicatie in vreemde talen; Wiskundige competentie en basiscompetenties op het gebied van exacte wetenschappen en technologie; Digitale competentie; Leercompetentie; Sociale en civieke competenties; Ontwikkeling van initiatief en ondernemerszin; Cultureel bewustzijn en culturele expressie.

4.2.4. *Prioriteit 4: Verbetering van de validering van niet-formeel en informeel leren*

Binnen deze prioriteit dienen projecten gericht te zijn op het produceren, testen en invoeren van methoden, instrumenten en materiaal voor:

- het verbeteren van de validering van de resultaten van niet-formeel en informeel leren, rekening houdend met de verschillende behoeften van volwassen lerenden;
- het verbeteren van de validering van niet-formeel en informeel leren door volwassen lerenden;
- het evalueren van hoe bestaande kaders en beginselen kunnen worden toegepast op volwasseneneducatie, rekening houdend met de specifieke behoeften van volwassenen;
- het inventariseren en dissemineren van mechanismen voor beoordeling van competenties en erkenning van formeel, niet-formeel en informeel leren door migranten.

4.2.5. *Prioriteit 5: Bevordering van volwasseneneducatie voor uitgesloten burgers, burgers uit achterstandsgroepen en migranten*

Binnen deze prioriteit dienen projecten concrete en verspreidbare output op te leveren (methoden, instrumenten, materiaal) en gericht te zijn op aspecten als:

- het ontwikkelen van alternatieve leerbenaderingen om uitgesloten burgers en burgers uit achterstandsgroepen (weer) bij de maatschappij en de arbeidsmarkt te betrekken;
- het delen van goede werkwijzen op het gebied van intercultureel onderwijs, leren door uitgesloten burgers en hun taal-, maatschappelijke en culturele integratie;
- het benutten van de sport om leeransen te bieden aan uitgesloten burgers en burgers uit achterstandsgroepen.

4.2.6. *Prioriteit 6: Doceren en leren op latere leeftijd; intergeneratie- en familieleren*

Binnen deze prioriteit dienen projecten concrete en verspreidbare output op te leveren (methoden, instrumenten, materiaal) en gericht te zijn op aspecten als:

- het overdragen van kennis, methoden en goede werkwijzen voor het onderwijs aan ouderen;
- het aanbieden aan ouderen van de vaardigheden die zij nodig hebben om met veranderingen mee te gaan en actief te blijven in de samenleving;
- het vergroten van de bijdrage van ouderen aan het leren van anderen;
- het ontwikkelen van innovatieve benaderingen van intergeneratie- en familieleren.

4.3. Netwerken

4.3.1. *Prioriteit 1: Taalonderwijs in volwasseneneducatie*

Binnen deze prioriteit dienen projecten gericht te zijn op het volgende:

- het delen van kennis en verspreiden van goede werkwijzen over kansen voor talenonderwijs aan ouderen;

- het inventariseren van de bestaande, opkomende en toekomstige behoeften voor Europese samenwerking op het gebied van talenonderwijs aan volwassenen (waaronder formeel, niet-formeel en informeel onderwijs);
- het ontwikkelen van strategieën om lacunes in het talenonderwijs aan volwassenen te dichten waar het huidige aanbod onvoldoende is;
- het ontwikkelen van strategieën, programma's en materialen om de interculturele competenties van personeel in de volwasseneneducatie te vergroten;
- het verspreiden van programma's en materiaal om mensen die taalonderwijs aan volwassenen geven te trainen.

4.3.2. Prioriteit 2: Academische netwerken in volwasseneneducatie

Binnen deze prioriteit dienen netwerken nauwere samenwerking te bevorderen tussen onderwijs en onderzoek op het gebied van volwasseneneducatie en aanbieders van, en werkenden in het volwassenenonderwijs. Zij dienen gericht te zijn op:

- het onderzoeken en analyseren van de behoeften van de Europese onderwijs- en onderzoeksagenda met betrekking tot een leven lang leren in het algemeen en volwasseneneducatie in het bijzonder;
- het onderzoeken en analyseren van huidige en toekomstige trends in het universitair onderzoek naar voortgezette educatie en het debatteren hierover;
- het inventariseren van effectieve modellen voor de financiering van academische netwerken;
- het inventariseren van mogelijkheden voor en het bevorderen van nauwere samenwerking en netwerken tussen instellingen voor hoger onderwijs op het gebied van andragogie / volwasseneneducatie;
- het ontwikkelen, testen en bevorderen van kwaliteitszorg en instrumenten voor verbetering in de volwasseneneducatie;
- het analyseren van de gevolgen van nationale hervormingen voor de volwasseneneducatiesector;
- het ontwikkelen van samenwerking en samenwerkingsstructuren tussen instellingen voor hoger onderwijs en verenigingen op Europees niveau en andere instanties die betrokken zijn bij activiteiten op het gebied van onderzoek en ontwikkeling met betrekking tot volwasseneneducatie.

4.3.3. Prioriteit 3: Netwerken van betrokkenen bij volwasseneneducatie

Binnen deze prioriteit dienen netwerken zich te richten op:

- het versterken van de samenwerking tussen aanbieders van volwassenenonderwijs, ngo's, maatschappelijke organisaties, sociale partners en besluitvormers op lokaal, regionaal, nationaal en Europees niveau;
- het delen van kennis en het verspreiden van goede werkwijzen op het gebied van kansen voor volwasseneneducatie in Europa;
- het inventariseren van de bestaande, opkomende en toekomstige vraag naar Europese samenwerking op het gebied van volwasseneneducatie en begeleiding;
- het onderzoeken van methoden en werkwijzen over de wijze waarop de deelname van volwassenen aan educatie kan worden vergroot.

4.3.4. *Prioriteit 4: Validering en certificering*

Binnen deze prioriteit dienen netwerken zich te richten op:

- het verbeteren van de validering van de resultaten van niet-formeel en informeel leren, rekening houdend met de verschillende behoeften van volwassen lerenden;
- het verbeteren van de validering van niet-formeel en informeel leren door werkenden in de volwasseneneducatie;
- evaluatie van hoe bestaande kaders en beginselen kunnen worden toegepast op volwasseneneducatie, rekening houdend met de specifieke behoeften van volwassenen;
- het inventariseren en dissemineren van mechanismen voor beoordeling van competenties en erkenning van formeel, niet-formeel en informeel leren door migranten.

HOOFDSTUK 2 - TRANSVERSALE PROGRAMMA

Specifieke en operationele doelstellingen van het transversale programma

De specifieke doelstellingen van het transversale programma als omschreven in artikel 32, lid 1, van het programmabesluit luiden als volgt:

- a) bevorderen van Europese samenwerking op terreinen die twee of meer subprogramma's bestrijken;
- b) bevorderen van de kwaliteit en transparantie van de onderwijs- en opleidingsstelsels in de lidstaten.

De operationele doelstellingen van het transversale programma als omschreven in artikel 32, lid 2, van het programmabesluit luiden als volgt:

- a) ondersteunen van de ontwikkeling van een Europees beleid voor een leven lang leren en van samenwerking daarbij, met name tegen de achtergrond van het Lissabon-proces en "Onderwijs en opleiding 2010"-werkprogramma, alsook de processen van Bologna en Kopenhagen en de daarop aansluitende initiatieven;
- b) zorg dragen voor een passend aanbod aan vergelijkbare gegevens, statistieken en analyses ter ondersteuning van de beleidsontwikkeling voor een leven lang leren en monitoren van de vooruitgang bij het verwezenlijken van de doelstellingen en streefcijfers op het gebied van een leven lang leren, en vaststellen van gebieden die specifieke aandacht behoeven;
- c) bevorderen van het leren van talen en ondersteunen van de taalkundige verscheidenheid in de lidstaten;
- d) ondersteunen van de ontwikkeling van vernieuwende ICT gebaseerde content, diensten, pedagogische methoden, alsook toepassingen voor een leven lang leren;
- e) ervoor zorg dragen dat de resultaten van het Leven Lang Leren-programma op passende wijze worden erkend, over het voetlicht gebracht en op brede schaal toegepast.

1. KERNACTIVITEIT 1- BELEIDSSAMENWERKING EN -INNOVATIE

1.1 Mobiliteit (Study Visits)

Deze actie is gericht op stimulering van discussie, uitwisseling en van elkaar leren op gebieden van gemeenschappelijk belang op EU-niveau, bevordering van kwaliteitsbenaderingen en transparantie van onderwijs- en opleidingsstelsels.

Het programma van Study Visits volgt de prioriteiten van het onderwijs- en opleidingsbeleid, met inbegrip van de door de lidstaten omschreven prioriteiten. Daarnaast zal bijzondere aandacht worden geschonken aan de aansluiting van deze thema's op de doelstellingen van het werkprogramma 2010.

Voor Study Visits genieten de volgende onderwerpen prioriteit:

- Gefundeerde beleidsontwikkeling en praktijk
- Innovatieve benaderingen voor de implementatie van Europese instrumenten
- Maatschappelijke integratie en integratievraagstukken

- Verbetering van aantrekkelijkheid en kwaliteit van VET.
- Gecombineerd werken en leren
- Kostendelingsmodellen in onderwijs en opleiding
- Vergroting van de deelname van volwassenen aan onderwijs en opleiding (bijvoorbeeld samenwerking met sociale partners)
- Integreren van instrumenten van onderwijs- en werkgelegenheidsbeleid in strategieën voor een leven lang leren
- Innovatieve benaderingen voor integratie van expressievakken in onderwijs en opleiding
- Begeleiding en beroepsopleiding om economische veranderingen en de vergrijzing van de actieve bevolking aan te pakken.

1.2 Studies en vergelijkend onderzoek

De doelstellingen van deze maatregelen zijn het uitvoeren van vergelijkende analyses van onderwijsstelsels in de EU om een adequaat aanbod van vergelijkbare gegevens, statistieken en analyses te waarborgen ter ondersteuning van de ontwikkeling van beleid op het gebied van een leven lang leren, het monitoren van de voortgang bij het verwezenlijken van de doelen en doelstellingen op het gebied van een leven lang leren en het inventariseren van gebieden die speciale aandacht behoeven.

De prioriteiten voor vergelijkend onderzoek met als doel het versterken van de gefundeerde basis voor beleid en toepassing in onderwijs en opleiding, zijn:

- Onderwerp 1: Bevorderen van topkwaliteit, doelmatigheid en gelijke kansen in het hoger onderwijs: toegankelijkheid en behoud van studenten.
- Onderwerp 2: Verdere ontwikkeling van het aanbod aan volwasseneneducatie: inventariseren, beoordelen en bevorderen van kwaliteit in organisatie, management en financiering van volwasseneneducatie.
- Onderwerp 3: Aanpakken van zwakke punten in voorschools onderwijs en in verplichte scholing m.b.t. de verwerving van kerncompetenties.
- Onderwerp 4: Bevorderen van aantrekkelijkheid en kwaliteit van beroepsonderwijs en -opleidingen: beheer van stelsels voor beroepsonderwijs en -opleidingen en verbetering van de kennis over de relaties tussen beroepsonderwijs en -opleidingen, hoger onderwijs en werk.
- Onderwerp 5: De rol van creatieve activiteiten in het leerproces en hun effecten op het vermogen van mensen om te innoveren.

2. KERNACTIVITEIT 2- TALEN

Inleiding: Beleidsachtergrond

Taalkundige verscheidenheid is een gegeven in Europa. De Europese Unie streeft naar behoud en stimulering van dit belangrijke aspect van onze culturen. In de vernieuwde Lissabon-strategie en in het werkprogramma “Onderwijs en Opleiding 2010” wordt het vermogen om in vreemde talen te communiceren als een kerncompetentie beschouwd. Een beroepsbevolking met praktische taal- en interculturele vaardigheden helpt het Europese bedrijfsleven om effectief te concurreren op de wereldmarkt, vergroot haar eigen inzetbaarheid en is van vitaal belang voor economische groei en betere banen. Daarnaast versterkt meertaligheid ook de persoonlijke ontwikkeling, het Europees burgerschap en de sociale cohesie en bevordert zij de interculturele dialoog, waardoor er kansen ontstaan om andere waarden, overtuigingen en gewoonten te leren kennen.

Stimuleren van talenonderwijs en taalkundige verscheidenheid is een doelstelling van het programma als geheel en van de Comenius-, Erasmus-, Grundtvig- en Leonardo-programma's in het bijzonder. De kernactiviteit "Talen" vormt een aanvulling op deze sectorale programma's door zich te richten op talenonderwijs en leerbehoeften vanuit twee of meer van deze sectoren. Alle talen komen in aanmerking voor het programma.

Prioriteiten voor acties binnen kernactiviteit 2: Talen

2.1 Multilaterale projecten

Deze transversale projecten moeten een aanvulling vormen op ten minste twee van de vier voorgaande programma's en richten zich op vergroting van het bewustzijn over de voordelen van het leren van talen, het meertalige karakter van de Europese Unie, het bevorderen van toegang tot middelen voor het leren van talen en het ontwikkelen en verspreiden van materiaal voor het talenonderwijs, waaronder online cursussen en instrumenten voor het testen van taalvaardigheid. Waar relevant wordt het gebruik van het Gemeenschappelijk Europees Kader voor talen van de Raad van Europa sterk aanbevolen.

Prioriteit zal worden gegeven aan voorstellen die zich richten op één of meer van de volgende onderwerpen:

- versterken van de verwerving van vaardigheid in de kleine talen in Europa en/of vergroten van het bewustzijn over die talen;
- versterken van de verwerving van taalvaardigheid om de interculturele dialoog in Europa te verbeteren;
- versterken van de voor de werkplek relevante taalvaardigheid om de integratie van werknemers in bedrijven te verbeteren en het Europees concurrentievermogen te vergroten;
- ontwikkelen en bevorderen van methodieken om taalstudenten te motiveren en hun vermogen om talen te leren te vergroten.

2.2 Netwerken

Deze transversale netwerken dragen bij aan de ontwikkeling van taalbeleid in Europa. Zij bevorderen het talenonderwijs en de taalkundige verscheidenheid, ondersteunen de uitwisseling van informatie over innovatieve technieken en goede werkwijzen, met name onder besluitvormers en belangrijke spelers uit het onderwijs en verspreiden resultaten van oudere projecten en passen deze aan mogelijke eindgebruikers aan (overheden, werkenden, ondernemingen, talenstudenten enz.).

Prioriteit zal worden gegeven aan voorstellen die zich richten op één of meer van de volgende onderwerpen:

- het inventariseren, ontwikkelen en verspreiden van informatie over goede werkwijzen om de interculturele dialoog in Europa te verbeteren door het studeren en doceren van talen;
- het ontwikkelen en bevorderen van mainstreaming van beleid dat talenonderwijs en taalkundige verscheidenheid bevordert op alle niveaus van formeel en niet-formeel onderwijs;
- het inventariseren, uitwisselen en verder ontwikkelen van goede werkwijzen over het onderwijzen van talen aan mensen met speciale behoeften.

3. KERNACTIVITEIT 3- ICT

Inleiding: Beleidsachtergrond

Stimuleren van ICT voor leerdoeleinden is een doelstelling van het programma als geheel en van de programma's Comenius, Erasmus, Grundtvig en Leonardo afzonderlijk. De kernactiviteit "ICT" vormt een aanvulling op deze programma's en richt zich op de behoefte aan ICT voor het onderwijs vanuit twee of meer van deze sectoren.

Deze activiteit richt zich op de mogelijkheden om ICT als katalysator te gebruiken bij maatschappelijke en onderwijsinnovatie en -verandering. Het gaat daarbij niet om technologie maar om de manier waarop onderwijs kan worden verbeterd door middel van ICT (simulaties; ontdekkend leren; drop-outs terughalen in het onderwijs; leren buiten de schoolomgeving mogelijk maken; flexibel een leven lang leren om de digitale kloof te overbruggen).

In alle lidstaten is op het gebied van ICT-toepassingen in het onderwijs sinds Lissabon aanzienlijke vooruitgang geboekt. Nagenoeg alle onderwijs- en opleidingsinstellingen beschikken over ICT en zijn aangesloten op netwerken. Er moet echter nog meer worden gedaan om alle mogelijkheden te benutten die ICT biedt voor de ondersteuning van innovatieve pedagogische ontwikkelingen, algemene toegang tot een leven lang leren en geavanceerd beheer van onderwijssystemen. Hierdoor kunnen investeringen die in het verleden in ICT werden gedaan nu optimaal hun vruchten afwerpen.

Prioriteiten voor acties binnen kernactiviteit 3: ICT

3.1 Multilaterale projecten

Prioriteit zal worden gegeven aan de volgende onderwerpen:

3.1.1 Prioriteit 1: inventariseren en implementeren van innovatieve ICT-toepassingen voor een leven lang leren, met name voor groepen die dreigen te worden buitengesloten

Door middel van ICT kunnen mensen hun sociale netwerk vergroten, waardoor zij beter kunnen gaan leren. Leren is grotendeels een sociaal proces. Zelfstudie en informeel leren in groepsverband zijn belangrijke manieren om e-vaardigheden en digitale competenties te verwerven. Maar ook in het formele onderwijs zijn het steeds belangrijker vaardigheden. Een nieuwe generatie op ICT gebaseerde sociale netwerken en platforms ("Web 2.0" en andere relevante ICT-ontwikkelingen) wint snel aan populariteit. Voorbeelden daarvan zijn weblogs, wiki's, podcasts, sociale software, virtuele sociale sites, maar bijvoorbeeld ook mobiele telefoons. Al deze toepassingen zijn eenvoudig te gebruiken, betaalbaar en zijn overal te vinden, met name onder personen die dreigen te worden buitengesloten (vroegtijdige schoolverlaters, etnische minderheden, ouderen, enzovoort) en kunnen deze risicogroepen daarom weer op weg helpen naar contact met overheidsdiensten en onderwijs en hen weer bij de maatschappij betrekken.

Projecten dienen betrekking te hebben op:

- de ontwikkeling en uitvoering van experimentele onderwijsbenaderingen gerelateerd aan deze nieuwe trends en middelen, met inbegrip van een analyse van hun effecten op de leerresultaten, op het gedrag en de attitudes van lerenden en op het bereiken van bredere doelen van het onderwijsbeleid als kwaliteit, gelijkheid, integratie, efficiëntie, tolerantie, enzovoort;
- vergelijkende analyses van de bestaande praktijk, om goede werkwijzen en succesfactoren in kaart te brengen die mogelijk ook aan anderen kunnen worden overgedragen;

3.1.2 *Prioriteit 2: ICT als katalysator voor innovatie en creativiteit in een leven lang leren*

Om innovatievaardigheden te bevorderen zijn nieuwe vormen van leren en doceren vereist, evenals strategieën op basis van actieve leerbenaderingen, waaronder creatief probleemoplossen, ontdekken, praktijkleren, experimenteel leren, kritisch denken en creativiteit. Computerondersteund leren kan daadwerkelijk een bijdrage leveren aan deze nieuwe benaderingen. Projecten dienen innovatieve onderwijsbenaderingen te ontwikkelen om leervaardigheden te vergroten en het vermogen tot innovatie te versterken.

Prioriteit zal worden gegeven aan projecten die door ICT ondersteunde leeroplossingen inventariseren en gebruiken, door op een of meer van de volgende onderwerpen gericht zijn:

- het bevorderen van creativiteit, waar de lerende door creatieve expressie en kritisch en lateraal denken kan leren om nieuwe ideeën te genereren en innovatieve oplossingen te ontwikkelen;
- het bevorderen van benaderingen die uitgaan van onderzoek en probleemoplossend handelen, waar de lerende praktisch kan leren door middel van experimenten in de werkelijkheid en/of virtuele settings;
- het ondersteunen van autonoom, onafhankelijk leren op afstand, in contexten waar lerenden hun kennis onmiddellijk in de praktijk kunnen brengen;
- het ondersteunen van onderwijs in samenwerkingsverband, om creatieve en innovatieve oplossingen te vinden voor complexe problemen.

3.2 Netwerken

Prioriteit zal worden gegeven aan netwerken die zijn gericht op:

3.2.1 *Prioriteit 1: Werken aan transversale vraagstukken om leergemeenschappen via ICT op innovatieve wijze onderling en met elkaar in verbinding te brengen*

Het concept van de lerende gemeenschap raakt steeds meer ingeburgerd, gebaseerd op sterkere relaties tussen school, thuis, werk en lokale gemeenschappen. Het is een centraal deel binnen de nieuwe ICT-diensten en -infrastructuren die in Europa worden opgezet.

Prioriteit zal worden gegeven aan netwerkvoorstellen die zich richten op één of meer van de volgende onderwerpen:

- het delen van kennis en het uitvoeren van partnerschappen waarbij alle relevante partijen op het gebied van door ICT ondersteund onderwijs betrokken zijn, van zowel de vraag- als aanbodkant (bijvoorbeeld zowel uitgevers als ad-hocinhoudontwikkelaars);
- het bieden van advies en ondersteuning over transversale vraagstukken die zich richten op het gebruik van digitale content (diensten) in formele, niet-formele en informele onderwijssettings, zoals bijvoorbeeld juridische aangelegenheden op het gebied van intellectuele eigendomsrechten, kwaliteitsnormen, digitale beoordelingen en digitale portfolio's;
- het ontwikkelen van bredere onderwijsinnovatie gebaseerd op de mogelijkheden van ICT om nieuwe didactische/ pedagogische vaardigheden en hun aanpassing aan maatschappelijke en economische veranderingen, nieuwe leervaardigheden en verandermanagement te ondersteunen.

3.2.2 *Prioriteit 2: Versterking van de verbanden tussen ICT, creativiteit en innovatieve vaardigheden*

Er komen steeds meer raakvlakken tussen ontwikkelingen in het gebruik van ICT in onderwijs en opleidingen en de nieuwe mogelijkheden die dit biedt voor stimulering van creativiteit en innovatie bij mensen, groepen en organisaties in heel Europa.

Prioriteit zal worden gegeven aan netwerkvoorstellen die zich richten op één of meer van de volgende onderwerpen:

- het delen van kennis en het implementeren van experimentele benaderingen om creativiteit en innovatie door gebruik van ICT te ontwikkelen;
- het leveren van advies en ondersteuning aan instellingen en degenen die in de praktijk werkzaam zijn;
- het inventariseren van goede werkwijzen en het aanbieden van casestudies op het gebied van onderwijs- en leerbenaderingen ter ondersteuning van het vermogen tot innovatie;
- het organiseren van voorlichtings- en bewustwordingsactiviteiten om de dialoog tussen de betrokken partijen te vergemakkelijken, en het ondersteunen van de disseminatie van de Europese resultaten.

4. KERNACTIVITEIT 4 - DISSEMINATIE EN BENUTTING VAN RESULTATEN

De kernactiviteit "Disseminatie en benutting van resultaten" vormt de weerslag van het groeiende besef bij zowel beleidsmakers als uitvoerders dat projecten en maatregelen die door de EU worden gefinancierd zoveel mogelijk effect moeten hebben om de herziene Lissabon-agenda en de uitvoering van het werkprogramma "Onderwijs en Opleiding 2010" te kunnen ondersteunen. Deze kernactiviteit moet met name bijdragen aan de totstandkoming van een kader voor effectieve benutting van resultaten op lokaal, sectoraal, regionaal, nationaal en Europees niveau. De acties die binnen deze kernactiviteit worden gefinancierd vormen een aanvulling op de acties voor disseminatie en benutting van specifieke resultaten binnen de sectorale programma's en binnen andere kernactiviteiten.

Normaliter zal de voorkeur uitgaan naar projecten die een geïntegreerde benadering voorstellen voor meerdere gebieden van het Leven Lang Leren-programma, de belangrijkste besluitvormers daarbij betrekken en/of aantonen dat aanzienlijke effecten op regionaal, nationaal of Europees niveau mogelijk zijn.

4.1 Multilaterale projecten

Prioriteit zal worden geschonken aan multilaterale projecten die zich richten op:

- ontwikkeling van geschikte infrastructuur (analyse, systemen, methodieken en praktische instrumenten) voor het bevorderen van de benutting van resultaten;
- transversale acties op Europees niveau (per sector, thema of gebruikersgroep);
- bevordering van "benutting van resultaten"-activiteiten binnen de belangrijkste bestaande netwerken en relevante organisaties, met als doel het overdragen en implementeren van de resultaten (vermenigvuldiging) en/of het mainstreamen daarvan in het beleid.

4.2 Studies en referentiemateriaal

Prioriteit zal worden gegeven aan projecten die zijn gericht op:

- het ondersteunen van denktanks, waarnemingscentra, enzovoort, voor de inventarisatie van huidige en toekomstige gebruikersbehoeften, en het tegemoetkomen aan deze behoeften met de bestaande resultaten;
- onderzoek naar mogelijkheden om de resultaten van projecten in beleid te verwerken, door mechanismen te ontwikkelen en te presenteren waarmee projecten, programma's en beleid worden gekoppeld;
- het inventariseren, analyseren en gebruiken van geschikte netwerken voor de benutting van de resultaten;
- het inventariseren van acties die als goede werkwijze worden beschouwd voor de disseminatie en benutting van de resultaten.

HOOFDSTUK 3 - JEAN MONNET-PROGRAMMA

Specifieke en operationele doelstellingen van het Jean Monnet programma

De specifieke doelstellingen van het Jean Monnet-programma als omschreven in artikel 35, lid 1, van het programmabesluit luiden als volgt:

- a) stimuleren van onderwijs-, onderzoek- en reflectieactiviteiten binnen het kader van Europese integratie studies;
- b) ondersteunen van het bestaan van een passend aantal instellingen en verenigingen die zich bezighouden met vraagstukken over Europese integratie en over onderwijs en beroepsopleidingen in Europees perspectief.

De operationele doelstellingen van het Jean Monnet-programma als omschreven in artikel 35, lid 2, van het programmabesluit luiden als volgt:

- a) stimuleren van hoge kwaliteit van onderwijs, onderzoek en reflectie binnen Europese integratie studies aan instellingen voor hoger onderwijs, in en buiten de Gemeenschap;
- b) vergroten van de kennis en het bewustzijn over vraagstukken aangaande de Europese integratie, onder gespecialiseerde academici en bij de Europese burger in het algemeen;
- c) ondersteunen van belangrijke Europese instellingen die zich met vraagstukken op het gebied van de Europese integratie bezighouden;
- d) ondersteunen van het bestaan van kwalitatief hoogwaardige Europese instellingen en verenigingen die actief zijn op het gebied van onderwijs en beroepsopleiding.

JEAN MONNET-ACTIVITEITEN VOOR ONDERWIJS, ONDERZOEK EN REFLECTIE

Actie (a) van het Jean Monnet programma is gericht op stimulering van onderwijs, onderzoek en reflectie binnen het kader van Europese integratie studies op het niveau van instellingen voor hoger onderwijs (binnen en buiten de Europese Unie). Doel is het vergroten van kennis en bewustzijn bij wetenschappers, studenten en burgers overal ter wereld over vraagstukken op het gebied van Europese integratie.

Prioriteit zal worden gegeven aan projecten met betrekking tot:

a) Jean Monnet-leerstoelen

- die de ontwikkeling van nieuwe onderwijsactiviteiten omvatten, met name in de kandidaatlanden en in de rest van de wereld;
- die academisch en postacademisch onderwijs omvatten, alsmede toezicht op onderzoek op postacademisch niveau.

b) *Ad personam* Jean Monnet-leerstoelen

- die het doceren van reguliere colleges Europese integratie studies omvatten, alsmede de organisatie van reguliere reflectie activiteiten gericht op het Europese integratieproces (conferenties, seminars, rondetafelgesprekken).

c) Jean Monnet-Europese modules

- gericht aan studenten die niet automatisch in aanraking komen met bestudering van de Europese integratie (bijv. studenten geneeskunde, techniek, natuurwetenschappen, onderwijskunde, kunsten en talen);
- gericht aan burgers (volwassenenonderwijs) en specifieke groepen uit de maatschappij (bijvoorbeeld leerkrachten in het basis- en voortgezet onderwijs).

d) Jean Monnet-expertisecentra

- met academische activiteiten die gebruik maken van multidisciplinaire middelen;
- tonen van openheid aan maatschappelijke organisaties.

e) Voorlichting en onderzoeksactiviteiten

- die een transnationale dimensie omvatten (bijv. het organiseren van gezamenlijke transnationale activiteiten);
- die academische activiteiten omvatten die gebruik maken van multidisciplinaire middelen/bronnen;
- tonen van openheid aan maatschappelijke organisaties.

f) Multilaterale Jean Monnet-onderzoeksteams

- die zich richten op het produceren van onderzoeksresultaten die niet kunnen worden bereikt met onderzoeksactiviteiten binnen een nationaal kader;
- die academische activiteiten omvatten die gebruik maken van multidisciplinaire middelen/bronnen;
- tonen van openheid aan maatschappelijke organisaties.